

z realnimi očmi in priznati, da smo ljubitelji gora le naključni in občasni obiskovalci naravnih čudežev, ki imamo bolj ali manj razvit čut do okolja. Kot vsepovsod drugje bomo morali tudi v gorah pristati na določena pravila, ki zagotavljajo njihovo ohranitev, priznavati pa bomo morali tudi tiste, ki to varstvo operativno zagotavljajo.

Med obiskovalci Logarske doline bodo seveda tudi takšni, ki se ne bodo mogli sprijazniti s plačilom, saj se bodo počutili nesvobodne in omejene, čeprav se verjetno v živalskem ali botaničnem vrtu, kjer tudi plačajo vstopnino, ne počutijo tako.

Gre predvsem za spremembo miselnosti. Navajeni smo bili, da je narava lastnina vseh in zato

od nikogar, niti ne od tistega, ki bi zanjo skrbel. Propadanje narave nas je opozorilo, da tudi ona potrebuje skrbnika, ta pa sredstva za skrbstvo. Ni nam težko doumeti, da oskrba živali v živalskem vrtu zahteva strokovno delo, težje se sprijaznimo z dejstvom, da tudi okolje potrebuje strokovno varstvo, ki ga uporabnik pač mora plačati.

Sicer pa je plačevanje ali neplačevanje prispevka kljub vsem odlokom in zakonom v rokah vsakega posameznika, njegove širine dojemanja sveta in njegove etike.

Z malo iznajdljivosti se da izogniti plačilu davkov, različnih vstopnin, taks in tako tudi prispevku za Logarsko dolino. Pojmovanje svobode pa še naprej ostaja zelo, zelo relativno.

NA SLOVENSKEH GORSKIH MEJAH NI VEČ MEJNEGA PASU

KONČNO SVOBODNA PECA

ŠTEFAN LEDNIK

Nekega lanskega poznega jesenskega dne sem se potikal po bližnjih mežiških gobarskih »revirjih«¹ okrog Hamunovega vrha na Lomu in se – kot že tolikokrat poprej – »opajal«² nad lepimi razgledi proti Podjuni onkraj meje, kjer segajo pogledi čez verigo Krških Alp vse do »večno«³ zasneženih vršacev Tur. Obilja gob v tem letnem času seveda ni bilo več, le kakšno sivko bi še utegnil stakniti kje. Pa nič zato, saj mi gobarjenje služi bolj za »alibi«, da te mimo-idoči domačin ne pogleda začudeno, češ, kaj le lomasti ta človek v tem času po gozdovih in strniščih kar vsepovprek. Sicer pa je z mojimi gobami tako: če je bera bogata, te pričaka doma jadikovanje boljše polovice, koliko dela in čiščenja da si ji pripravil; če pa je košarica prazna, se rado zgodi, da si prisluziš posmehljiv očitek »sem tako vedela, da ne boš nič prinesel«. Takim »krivicam«⁴ v obrambo pač najbolj služi zavest, da je podobnih družinskih režimov najbrž precej tudi drugod, in to ne samo ob gobarskih zadevah.

MINISTRIRANJE PO PECI

Pa se mi tega dne korak sam od sebe usmeri čez Brusnijo, vzdolž bližnje meje na Kózlóv vrh, tik nad kakih sto metrov nižje ležečim mejnim prehodom Reht, koder oddavna vodi mežiška cesta proti Libučam, Šmihelu in Pliberku. Proti krajem, s katerimi je Mežica nekdanj, do leta 1918, drugovala veliko tesneje kot pa s soseščino v spodnjem koncu doline.

Na kolovozu pred kmetijo Kozel me presenetil prazen drog, na katerem se je še nedavno bohotil svareč napis »mejni pas«. Tedaj se

spomnim, kako me je pred leti, tudi na gobarskem pohodu, ne da bi že prekoračil tolikanj prepovedano črto mejnega pasu, prav tukaj »aretirala«⁵ graničarska dvojica in me odvedla v bližnjo stražnico ob mejnemu prehodu. Na nesrečo sem bil tega dne pozabil doma torbico z dokumenti, kar je seveda pomenilo dodatno spodbudo v graničarski službeni vnevi. Kar dobri dve uri je nato trajalo zasliševanje in telefonada, preden so z pomočjo miličnika z mejnega prehoda le ugotovili, da sem ta in ta iz komaj 20 minut oddaljene Mežice, kjer me tako rekoč »vsakdo«⁶ pozna.

Sedaj pa me naenkrat prešine zavest: »Saj je vendar svoboda!«⁷ Graničarjev, ki jih je nekdanja Jugoslavija tod ustoličila okrog leta 1933, vendar ni več! Tudi nekdanja državna trobojnica ne vihra več ob opuščeni stražnici pri mejnem prehodu! Rečem si: Danes pa stopim po kolovozu naprej do Jelenove domačije na vrhu pobočja tik nad podjunkskimi poljanami! Saj tod nisem hodil že skorajda šestdeset let! Pa sem nekoč kot ministrant tako pogosto, poleti ali pozimi v visokem snegu, podnevi ali pozno v nočnih urah, obredel vse domačije, tudi one tik ob meji, od Holmeca sèm proti Peci, ne da bi me nadlegoval kakšen graničar ali financar. Slednji so sicer zgoj ždeli v svojih kolibah na uradnih mejnih prehodih. In še se spomnim, kako sem na teh ministrantovskih – za malega fantka – kar napornih in tudi strah zbujajočih dostikrat temnih poteh spremijal mežiškega dekana **Hornböcka**, ko je spovedoval in v »sveto olje«⁸ deval izdihujoče kmečke »bice in dedije«.

Prav zmagoslavno sem se nato sprehodil po vrhnjih Jelenovih travnikih, pogled pa mi je z užitkom plaval navzdol in v dalj mimo šiljastih

zvonikov bližnjih podjurskih cerkvic. Razkoračen sem dal roke ob bok in na glas dejal: »Tako, zdaj smo pa spet končno mi tu!« Saj smo se po koncu vojne leta 1945 šele sedaj znebili drugega, enako gospodovalnega okupatorja. Z omenjenim vzklikom pa sem obenem vrnil bodico še pliberški hitlerjanski funkcionarki NSDAP, ki je nekaj dni po vdoru nacistov leta 1941 prišla v mežiško župnišče, ga »zasedla« za neko njihovo dejavnost, se razkoračila, dala roke v bok ter vznemirjeno vzkliknila: »So, jetzt sind aber wieder wir da!«

VOJAŠKI GOSPODARJI MEJE

Enaki občutki »svobode« so me prevevali, ko sem se poletel 1991. leta, prvič po slovensko-jugoslovanski vojni, povzpel na Peco, zavedajoč se obenem, kako mučni so mogli biti včasih poprej prehodi mimo graničarske »karaule« na Torčevem v Podpeci. Ob meji tod je od časa do časa vladal prav muhast režim. Včasih je zadostovalo, da si stražniku samo pomahal in se mu nasmehnil, ko si hodil ali vozil mimo njega. Spet drugič pa se je neverjetno zaostriilo: pokazati si moral vse papirje ali celo iti v »kancelariju«, kjer so te vpisali v neko knjigo. Ob tem je vodja karavle, ves uradno zvišen, obračal potni list kot v padišahovih časih kawasferman, kakor je to slikovito opisoval **Karl May** v zgodbah Križem po Jutrovem in V gorah Kurdistanu.

Dva taka – oba zimska – pohoda na Peco sta mi posebej ostala v spominu. Poleg onih seveda iz prvega desetletja po letu 1945, ko smo na »prepovedano« Peco pohajali le kradoma in izogibajoč se daleč naokrog krojevskih posadk in pozneje graničarskih patrol. Prvi pohod se je zapletel ravno pri omenjeni karavli. Vódnik mi je sicer dovolil vzpon, vendar le do koč. Zabil mi je, da nikakor ne smem po sicer normalni, markirani poti, ki teče deloma tik ob meji in ki je bila shojena, saj so po njej hodile do Tomaževe lovske koč tudi njihove vsakodneвне patrolle. Ukazal mi je iti po gozdni »avto cesti« daleč naokrog. Tu ni bilo nobene gazi, snega pa je nedavno padlo čez pol metra. Že za prvim ovinkom sem ugotovil, da bi tod hodil do doma na Peci vsaj 4 do 5 ur namesto poldruge. Kmalu jo v kritju gozda ucvrem kar počez in se nekoliko višje priključim na »normalno« stezo v upanju, da ja ne bom srečal kakšne patrolle. Toda glej: že blizu Tomaževe koče zrasteta naenkrat pred mano dva graničarja. Mlada fanta sta se ob nenadnem srečanju mene očitno bolj ustrašila kot jaz njiju. Brž jima rečem: »Sve u redu, javio sam se u kasarni!« »Dobro, dobro,« odvrneta. Po nekaj prijaznih besedah, ko sta povedala, da sta šele komaj prišla semkaj in ko se nista mogla načuditi, čemu sam »i tako star« rinem in snegu na vrh Pece, kamor pozimi oni

navadno sploh ne zaidejo, se dobrovoljno razidemo.

Kakor sta se onadva čudila meni, tako sem se čudil tudi jaz, toda ne prvič. Namreč: le kaj počnejo tukaj na »severni« meji fantje z juga, ki ne znajo slovenskega jezika, ki naj bi tukaj pri nas, »na svoji zemlji«, imel izključno veljavo, v okolju, kjer se tudi sami nikakor niso mogli počutiti »domače«, ampak le kot tujki v tujem okolju? Koliko bolj naravno bi se fanta počutila kje na albanski ali bolgarski meji, od koder sta očitno prihajala! Oba sta bila prav arabsko temnopolta, eden pa je bil celo romske krvi.

Ob taki, »unitarni« kadrovski politiki armije, ki je očitno hotela v svoji kovačnici proizvesti nov »jugoslovanski« narod, tudi ni čudno, da je okolica teh mejnih stražnic po svojih gredicah in drugih »dekorativnih« ureditvah navadno bila podobna balkanski ali celo orientalski »bašti« in je bila v očitnem nasprotju z našo alpsko ali ljudsko izraznostjo.

Sicer pa se je ta pohod končal kar normalno. Le nazaj grede sem se karavli izognil in raje ubral nekaj daljšo pot.

GOSPODARJI LASTNIH MEJA

Drugi »primer« se je zgodil kako leto ali dve pozneje. Pri karavli je šlo gladko. Na Miheljih tratih, na višini 2000 metrov, pa prične močno pihati in snežiti. Ko ugledam Kordeževo glavo, se mi zdi, da se na vrhu premika lovec ali celo dva. Pomislim, kaj neki počenjajo v takem marčevskem vremenu tod. Graničarji to gotovo niso, saj jih že nekaj let pozimi na vrhu nisem srečal. Malo si oddahnem, nato se namerim navzdol v ravnico pred zadnjo strmino. Komaj se zagrizem v breg na drugi strani, zagledam v snežnem metežu, kako štrle štiri puškine cevi izza borovja proti meni. Sledi vzklik: »Stoj!«

»Stao sam,« odvrnem po vojaških pravilih. Obenem se spomnim, da sem takšne vojaške obrede zadnjič doživljal davnega decembra leta 1944 na sremski fronti v slovenskem bataljonu I. Krajiške brigade (ravno tam okrog Negoslavcev, Šida, Sotina, Nijemcev in Vukovarja, koder se spet, toda tako po nepotrebnem, tolčejo in koljejo – tokrat »brača« med sabo). V nadaljnji »obravnavi« je bil seveda prevladujoč uradni jezik iz okolja, »ki ga razume ceo svet«. »Šta radiš tu?« me vpraša vodja patrolle; samo ob sebi se razume, da smo bili tudi »per tu«, čeprav so bila moja leta skorajda enaka seštevku vseh štirih na drugi strani.

»Idem na vrh,« sem kratko odvrnil.

»Pa zašto u snegu i ovakvom nevremenu?«

»E, pa i u lošem vremenu je lepo ići naokolo za trening,« ga skušam pomiriti.

»Daj legitimaciju!« zahteva nato. In obrača potni list, posebno sliko v njem, nato pa me

ostro motri v obraz. Naenkrat vzklikne: »Skini kapu!« V globoko do vratu povezneni volneni kapi me pač ni mogel natančno »identificirati«. Potegnem jo dol in se nasmehnem: »Jeli sada u redu?«

»E, u redu,« odvrne in se tudi on nasmehe. Po sliki v legitimaciji je namreč videl, da mi glavo »krasi« popolna pleša.

Tudi s to četverico smo se nato kar prijateljsko poslovili, čeprav sem imel občutek, da bi mi najraje pogledali še v nahrbtnik, če le ne tihota-

pim česa v Avstrijo. Tiste čase so namreč na bližnjih mejah, pa tudi v hribih, »prijeli« prenekaterega »Zagrebcana«, ki je v kofetarski stiski hotel na lahek način priti do denarja.

Jaz pa sem si mislil: le kdaj bomo končno s slovenskih vrhovih in gorah sami popolni gospodarji! Le kdaj bomo lahko brez strahu prehajali po celi Peci proti Luški Kopi, kakor smo lahko celo v časih »gnile predaprilske Jugoslavije«! Ali bomo to še dočakali?

Pa smo!

ZAKAJ SE HRIBOVSKI ČEVLJI IMENUJEJO TAKO, KOT SE?

KVEDROVCI IN GOJZARJI

DR. MIHA POTOČNIK

Lanskega 26. novembra sva se pred ljubljanskim Kozolcem srečala s **Stankom Koflerjem**, predsednikom Planinskega društva Dovje-Mojstrana. Pokramljava o gorah, planinstvu, planinskem muzeju. Pa mi pravi, da ga je spraševala članica Mladinske komisije pri Planinski zvezi, če se gorski čevlji »kvedrovci« imenujejo po nekdanjem znanem skalašu **Janezu Kvedru**. Odgovoril ji je, da tega ne ve in naj kar mene vpraša.

Morda bo odgovor zanimal tudi bralce Planinskega vestnika.

»Kvedrovci« z Janezom Kvedrom nimajo nobene povezave in se ne imenujejo po njem.

Nekdanji čevljarji – med drugimi znana čevljarska delavnica očeta, gorskega nosača in vodnika **Janeza Eržena** ter njegovih sinov Janeza in Franca v Mojstrani, pa tudi **Mandeljčeva** za Bistrico – so izdelovali gorske čevlje »na kveder«. Debele usnjene podplate so na zgornji del čevlja šivali z dreto, ki so jo vlekli skozi klobčič iz voska in smole – »žvirco«. Smola na dreti je preprečevala zamakanje in preperevanje. Debele usnjene podplate so okovali z dve vrste žeblijev iz Krope, s »kroparji«, pozneje pa s podkvicami »trikuni« in »silvretta«. Seveda je bil velik in naravnost revolucionaren napredek gumijast podplat in peta na gorskem čevlju (kampunčini), ob tem pa namesto težke, debele in toge vrvi »najlonka« za plezanje. Svoj čas smo plezali tako, da smo pred vstopom v steno sezuli okovanke – »kvedrovce«, jih strpali v nahrbtnik in obuli »plezalke«, plezalne copate s podplat iz vrvi, pozneje pa iz polsti, »filca«.

Še pred kvedrovci so bile z žebliji »sekanci« okovane lesene cokle, ki so jih nosili gorski pastirji in lovci v Vratih, na Vršiču in v Trenti. Tako je – kot poroča **Jakob Aljaž** v svojih spominih – »ta stara Vahica« z Dovjega, **Jera Peterman**, kot pastirica v cokolih preplezala steno Cmira; žal v podrobnostih ne vemo za

smer, po kateri je plezala, verjetno pa je iz Kuhinje. Pokopana je na dovškem pokopališču takoj desno za vogalom vhoda v zakristijo v neposredni bližini Aljaževega groba.

Res je, da je bil **Janez Kveder**, življenjski tovariš hčerke **dr. Henrika Tume** Anke, v letih po prvi svetovni vojni znan planinski in skalaški odbornik, alpinist in visokogorski turni smučar, ki je prvi vodil in organiziral visokogorske turne smučarske tečaje v Staničevi koči in naprej na relaciji Hribarice – Koča pri Sedmerih jezerih – Komna – Vogel. Janez Kveder je bil 22. julija 1922 v znani navezi (**Kveder, Jug, Volkar**), ki je po prvi svetovni vojni (za navezo **Pavla Kunaverja** leta 1911, v kateri sta bila še **Michler** in **Kovač**) prva preplezala Severno triglavsko steno v »slovenski smeri«. Pred tema navezama je ta vzhodni del stene preplezal že leta 1890 **Ivan Berginc-Štrukelj**, za njim pa leta 1909 najprej sam **Jože Komac-Pavr** in leto zatem z dr. Henrikom Tumo. Kvedrova naveza je odkrila nov vstop v slovensko smer skozi »slovenske kamine«. Imenovali smo jih tudi »Kvedrovi kamini«. Prej je bil vstop pri »macesnih«, dosti bolj levo in višje nad potjo čez Prag. Kvedrova naveza je prva ponovila Kunaverjev izstop naravnost skozi kamine na »slovenski turnc« in ne več okrog stolpa po polici, ki se ga je prijelo ime »Frelihov izstop«, ki pa ga je verjetno prvi uporabil Jože Komac in z njim potem Tuma. O tem izstopu sem poročal v knjigi »Triglav – gora in simbol«.

Gorske čevlje smo nekdanj imenovali in jim še danes pravimo tudi »gojzarji« ali »gojerji«. Ime pride in izvira od vasi Goisern, ki leži severno od štajerskega Dachsteina in v bližini nekdanjega letovišča **cesarja Franca Jožefa** Bad Ischl. V Goisernu so – tako kot v Mojstrani, Trziču, Žireh in še kje pri nas – izdelovali gorske čevlje. To ime za gorske čevlje iz tega avstrijskega kraja pa se je prijelo samo pri nas na Slovenskem: Avstrijci gorske čevlje imenujejo le »Bergschuhe«.